

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК КЛЮЧ ДО ЕКОНОМІЧНОГО УСПІХУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Минуло понад 20 років, як припинило своє існування найбільше державне утворення на євразійських просторах – Радянський Союз. Ці десятиліття були часом не тільки кардинальних змін в економічному та соціальному житті, але й радикальної перебудови фундаментальної економічної науки пострадянських країн. Це був надзвичайно болісний, складний та неоднозначний за своїми наслідками процес. Науковому співтовариству було дуже важко відмовитися від нагромаджених копійкою працею кількох поколінь досягнень вітчизняної науки. Проте перші роки метаморфоз в економічній теорії були позначені виразними тенденціями до мімезису: розробки західних науковців майже без застережень копіювалися та інкорпоровалися в лоно національної науки, а надбання багаторічних самобутніх досліджень було просто відсунуто на другий план або взагалі відкинуто.

На переконання реформаторів, проголошений курс на повну науково-освітню “вестернізацію” мав забезпечити органічне входження вітчизняних дослідницьких програм соціально-гуманітарного спрямування до світового наукового простору, їх трансформацію відповідно до домінуючої в країнах “золотого мільярда” ідеології. Проте залучення до мейнстріма західної економічної науки виявилось не настільки вдалим, очікування апологетів прискореної модернізації справилися далеко не повною мірою. Тріумфальним був тільки процес форсованого впровадження в освітню практику методологічної платформи “економікс”, з одночасним набуттям політекономічною методологічною платформою андеграундних рис, але такий тріумф виявився ілюзорним.

Розробки західних науковців базувалися на зовсім різних економічних реаліях країн, розвиток яких відбувався в дещо інших історичних, географічних і кліматичних координатах, що зумовило формування автентичної саме для цих держав історичної пам’яті та особливого світосприйняття, домінанту специфічних для них моделей економічної поведінки тощо. Зрозуміло, що на ті самі економічні подразники економічні актори з нетотожними ментальними типами реагуватимуть по-різному. Отже, універсальними економічні рецепти можуть бути лише для впливу на “homo economicus”, який ніде та ніколи не існував. Справжні ж економічні суб’єкти адекватно реагуватимуть тільки на індивідуалізовані відповідно до їх власних ментальних карт впливи. Це не означає, що фундаментальна економічна наука повинна йти шляхом тотальної кастомізації, проте необхідність існування її цивілізаційних інваріантних аплікацій продиктована апріорною неможливістю звести все різноманіття проявів господарського життя до певного моностандарту. Курс на всебічну уніфікацію економічної теорії за умов неможливості аналогічної уніфікації реального економічного життя в глобальному світі заздалегідь приречений на фіаско. Найвитонченіші шедеври західної економічної думки, досконалі моделі, побудовані на сучасному математичному апараті, не спроможні дати вірну відповідь, якщо фундаментальні припущення базуються на нестійкому ґрунті, а сподівання щодо аксіоматичної реакції економічних акторів на певні впливи натикаються на її

аплазію. Застосування таких шедеврів на практиці може бути фатальним, про що говорить далеко не завжди успішний досвід економічних реформ на теренах СНД.

Необхідність опори на власну економічну самобутність, орієнтація на національну та цивілізаційну ментальну ідентичність, її специфіку стають імперативами розвитку сучасної національної економічної науки. Враховуючи властивості, притаманні тільки даній нації, а в ширшому розумінні – цивілізаційному утворенню, можна забезпечити адекватний контекст як економічній теорії, так і економічній політиці, що має проводитися на її основі. Більше того, вимоги часу зумовлюють розвиток фундаментальної економічної науки навіть на національно-рівні виключно як гетеродоксальної.

Саме на це звертають увагу автори рецензованої монографії¹. Її головними редакторами стали широко відомі у власних країнах та за їх межами вчені-економісти А. А. Пороховський і В. М. Тарасевич. Завдяки їх зусиллям вдалось об'єднати науковців України, Білорусі, Казахстану та Росії заради спільної творчої праці з дослідження проблем економічного розвитку сучасних цивілізацій в глобальному вимірі. При цьому значна увага приділялась особливостям економічної еволюції євразійського цивілізаційного простору, визначенню основних підойм його розвитку, ролі та місця в становленні нового глобального світового порядку.

Монографія включає сім розділів. Перший розділ присвячений проблемам методології дослідження економіки цивілізацій. Автори слушно відмічають, що сучасна економічна теорія, її індустріальна парадигма не в змозі пояснити процеси та явища, характерні для нової економіки та суспільства (с. 26). Детермінантами її вузькості виступають: обмеженість ринковою проблематикою, ігнорування інноваційного типу економічного зростання, недостатнє врахування зміни місця й значення людини в економіці. Отже, цілком логічним є постулат щодо необхідності переходу економічної теорії на новий світоглядний принцип – цивілізаційний (с. 34).

У другому розділі автори акцентують увагу на порівняльному аналізі економік різних цивілізацій, відзначаючи надзвичайну складність такого аналізу в умовах змістового дрейфу базових економічних категорій, їх дескриптивної полівалентності в багатоцивілізаційному просторі (с. 122–125). Проте це не завадило вченим ідентифікувати цілий ряд цивілізацій та визначити їх найважливіші, з економічної точки зору, риси (с. 199–213).

У третьому розділі увага вчених концентрується навколо проблематики інноваційного вектора розвитку економік цивілізацій. Проведений в цивілізаційному ракурсі аналіз дозволяє дійти висновку, що саме опора на глибокі джерела та підґрунтя власної цивілізаційної культури, вміле використання в економічній політиці базових національних цінностей, органічне поєднання традиційних методів стимулювання економічної діяльності з сучасними менеджерськими здобутками Заходу і Сходу, належне врахування особливостей вітчизняної ментальності й останніх досягнень світової наукової думки дозволять країнам євразійського простору ефективно реалізувати свої конкурентні переваги та задовольнити лідерські амбіції (с. 287).

Не залишилися поза увагою авторів також причини, особливості та наслідки глобальної економічної кризи 2007–2010 рр. У четвертому розділі ці вкрай болючі питання розглядаються крізь призму цивілізаційного виміру. Сучасна криза не

¹ Економіка цивілізацій в глобальному вимірі : моногр. ; [под ред. А.А. Пороховського, В.Н. Тарасевича]. – М. : ТЕИС, 2011. – 768 с.

обмежується тільки економічними проявами, вона є багатогранною у своїх іпостасях і містить в агрегованому вигляді три “великі складові: цивілізаційну, соціо-гуманітарну та фінансово-економічну” (с. 333–334). Як слушно зазначають автори, глобальна цивілізація включає ряд локальних цивілізацій, які у своїй основі мають економіки, схожі за суттю, проте різні за формами та механізмами функціонування й розвитку: якщо в економічній цивілізації економічний розвиток нівелиював ці розбіжності, то в сучасних умовах становлення постекономічної цивілізації вони стають локомотивом розвитку економіки, важливим фактором успішного подолання наслідків глобальної кризи.

П’ятий і шостий розділи автори монографії присвятили особливостям економічного розвитку євразійського цивілізаційного простору, його місцю та ролі в глобальному світі. Вчені аргументовано доводять безперспективність абсолютизації та універсалізації інститутів будь-якої, навіть найпотужнішої в економічному сенсі цивілізації, недоречність надання їм статусу глобальних (с. 473). Такі інститути повинні мати міжцивілізаційний характер, а отже, бути дестандартизованими, з одночасним набуттям широкого спектра можливостей для консенсусу в глобальному світі. Євразійський цивілізаційний простір має стати мостом між Заходом і Сходом, інтегруючи в собі їх найкращі економічні та соціальні здобутки, сприяючи соціокультурному транзиту між європейськими й азійськими цивілізаційними світами, стаючи їх партнерами, але зберігаючи свою автентичність та не асимілюючись у жоден з них.

Сьомий розділ став певним прогнозом, спробою зазирнути в майбутнє розвитку економік цивілізацій, побачити за допомогою сучасного інструментарію футурологічних досліджень, якими шляхами вони йтимуть далі в глобальному світі. Спростовуючи економічні, технологічні та соціальні міфи, що укріпилися в умах політиків, учених та бізнесменів в епоху пізнього індустріалізму (с. 718–720), автори визначають основні соціально-економічні завдання завтрашнього дня. Інституціональні перетворення, дематеріалізація та інформатизація економіки — ось головні віхи майбутнього. Автори попереджають нас, що лише усвідомлення необхідності та реалізація на практиці форсованого зниження “природоємності... систем життєзабезпечення людства (в розрахунку на одного жителя планети) може запобігти екологічній катастрофі Землі” (с. 738) і залишити шанс на щасливе майбутнє нашим нащадкам.

Отже, дана монографія стала результатом плідної творчої співпраці вчених-економістів багатьох країн, демонстрацією їх принципіальної єдності в трактуванні шляхів та напрямів подальшого економічного розвитку євразійського цивілізаційного простору. Саме в канві цивілізаційної самобутності лежить ключ до отримання конкурентних переваг, у найширшому їх розумінні, у світі, що необоротно глобалізується. Цю піонерну на території України фундаментальну працю економістів, які займаються цивілізаційною проблематикою, підготовлено за ініціативи кафедри політичної економії Національної металургійної академії України (Дніпропетровськ), яка святкує свій 100-річний ювілей, з чим вітаємо чудовий колектив однодумців і бажаємо йому творчих сил і натхнення на шляху наукового пошуку.

М. І. ЗВЕРЯКОВ,
член-кореспондент НАН України,
ректор Одеського національного економічного університету.